

ZIGMAS KAIRAITIS

Lietuvos edukologijos universitetas

NUO SINERGAZIJOS IKI SINERGETIKOS: J. VABALO-GUDAIČIO SAŲVEIKOS PEDAGOGIKOS ŽYMĖS IR LINKMĖS

From Synergasia to Synergetics:
Sign and Trends of Jonas Vabalas-Gudaitis
Pedagogy of Interaction

SUMMARY

Jonas Vabalas-Gudaitis (1881–1955), the originator of experimental psychology and pedagogy in Lithuania, is remembered not only on the occasions of his different anniversaries. He is also mentioned more and more often in the context of *constructivist education theory* and especially in the context of *pedagogical (constructive) interaction*. Although the above mentioned educational constructs cannot be interrelated directly, this justifies the significant contribution of this scholar to the history of the Lithuanian pedagogical mind. With the ongoing purification and search for the links of philosophical and methodological systems of positivism, post positivism, structuralism and post structuralism, modernism and postmodernism that developed in the 20th century, the studies of Vabalas-Gudaitis acquire new aspects and perspectives. One of its reasons is the rapid spread of the science of *synergetics* (paradigm). The ideas of synergetics and *synergasia*, as named by Vabalas-Gudaitis, are related by the universal dimension of interaction and its interpretations. The category of interaction, which plays a significant role in natural sciences and is rapidly reduced to social phenomena, in humanistics tends to emerge through the phenomenon of the *relation – between state*. In this view, education takes place in the synergetic space of material-energetic and information-communicational (self) involvement and spread.

The article covers the philosophical and pedagogical aspects of the category of *interaction*, once named as *synergasia* by Vabalas-Gudaitis, in the relation to the ideas of the science of *synergetics* and the perspective of a pedagogy based on *relation*.

RAKTAŽODŽIAI: konstrukcinė sąveika, sinergazija, sinergetika, santykio pedagogika.

KEY WORDS: constructive interaction, synergasia, synergetics, relational pedagogy.

SANTRAUKA

Jonas Vabalas-Gudaitis (1881–1955) – eksperimentinės psichologijos ir pedagogikos pradininkas Lietuvoje – prisimenamas ne tik jo įvairių sukakčių proga, bet vis dažniau minimas *konstruktivistinės ugdymo teorijos* ir ypač *pedagoginės (konstrukcinės) sąveikos* kategorijos kontekste. Nors šių ugdymo konstruktyvų negalima tiesiogiai sieti tarpusavyje, tačiau tai patvirtina šio mokslininko svarbų indėlį į Lietuvos pedagoginės minties istoriją. Toliau tebevykstant XX a. išsiplėtojusiu pozityvizmo ir postpozityvizmo, struktūralizmo ir poststruktūralizmo, modernizmo ir postmodernizmo filosofinių, metodologinių sistemų išgryninimui ir jų sąsajų paieškoms, J. Vabalas-Gudaičio tyrinėjimai įgauna naujų aspektų ir perspektyvų. Viena to priežasčių – *sinergetikos* mokslo (paradigmos) radimasis ir jo sparti sklaida. Sinergetikos idėjas ir J. Vabalas-Gudaičio įvardytą *sinergiją* sieja visuotina *sąveikos* dimensija ir jos interpretacijos. Sąveikos kategorija, užimdama svarbią vietą gamtos moksluose ir sparčiai redukuojama į socialinius reiškinius, humanistikoje yra linkusi skleistis per *santykio – tarp būvio – fenomeną*. Ugdymas šiuo požiūriu vyksta nuolatiniame medžiaginėje-energetinėje ir informacinėje-komunikacinėje į(si)traukimo ir sklaidos sinergetinėje erdvėje.

Straipsnyje apžvelgiami *sąveikos* kategorijos, J. Vabalas-Gudaičio įvardytos *sinergijos* terminu, filosofiniai pedagoginiai aspektai siejant juos su *sinergetikos* mokslo idėjomis ir *santykiu* grįstos pedagogikos perspektyva.

SĄVEIKA KAIP UNIVERSALI KATEGORIJA

Reikšmingiausi Vabalas-Gudaičio darbai iš psichologijos, pedagogikos, mokyimo ir auklėjimo (didaktikos) teorijos srities yra paskelbti atskirame straipsnių rinkinyje (1983)¹. Nuodugniausiai *sąveikos* kategorijos taikymą Vabalas-Gudaičio pažinimo filosofijoje ir etikos bei dorovinio auklėjimo teorijoje yra išnagrinėjęs V. Žemaitis savo monografijoje „Sąveikos etika: J. Vabalas-Gudaičio etinės teorijos bruožai.“² Apskritai Vabalas-Gudaitis laikėsi materialistinių pažiūrų ir tyrimuose rėmėsi dialektika bei determinuotais priežastiniais ryšiais. Be abejo, tam turėjo įtakos Vabalas-Gudaičio išsilavinimas (studijavo fiziologiją Peterburgo universiteto Fizikos-matematikos fakulteto biologijos sekcijoje). Tačiau į žmogų žiūrėjo ne iš mechanistinio materializmo (fatalizmo) pozicijų, o laikė jį aktyvia, kūrybinga asmenybe, galinčia sąmoningai pasirinkti savo elgesį ir formavimosi kryptį³. Vabalas-Gudaičio pažiūroms įta-

kos turėjo neokantizmas, evoliucinis pozityvizmas ir empirizmas bei E. Huserlio fenomenologija. Savo pasaulėžiūrą vadino „dinamiškai biosocialine“. Įdomu, kad jos nepriskyrė nei prie idealistinės, nei prie materialistinės krypties, o vadino tarpine – tarp metafizinės ir evoliucinės pasaulėžiūros.

Sąveikos reiškiniais Vabalas-Gudaitis susidomėjo dar studijų metais. Vėliau sąveiką propagavo kaip universalią kategoriją, padedančią atskleisti materijos judėjimo ir vystymosi dėsninumus. Ir pačią sąveiką traktavo kaip bendriausią materijos judėjimo ir vystymosi formą. Pagal to meto pozityvistinę mokslų tradiciją skyrė *fizinę, cheminę, biologinę* sąveikas. Kaip pereinamąją grandį iš biologinės į socialinę sąveiką Vabalas-Gudaitis išskyrė *biopsichinę* sąveiką. Pastarosios tyrimui nemažai turėjo įtakos biheviorizmas (reakcijos į dirgiklius principas) ir iš dalies fenomenologija. Ypač

domėjosi *socialine* sąveika, kuriai priskyrė šeiminei, profesinei, luominei, klasiinei, tautinei, valstybinei ir visos žmonijos sąveiką. Kaip specifinę socialinės sąveikos rūšį išskyrė *pedagoginę* sąveiką. O visas

sąveikų sistemas apjungė į visų pasaulių kosminę sąveiką. Apatiniame lygyje yra elektronų sąveika, viršutiniame – visų pasaulių sąveika. Tai daugmaž atitiko to meto mokslinį pasaulėvaizdį.

KONSTRUKCINĖ SĄVEIKA KAIP SINERGAZIJA

Vabalas-Gudaitis pirmasis Lietuvoje ir vienas pirmųjų Europoje taikė sąveikos principą pedagogikoje, juo remdamasis kūrė originalią sąveikos pedagogiką. Tiesa, jos kaip išbaigtos sistemos nepateikė. Konstatuodamas, kad pedagogika iki šiol neturi aiškaus, visų vienetams suprantamo tyrimo objekto ir apžvelgęs to laiko mokslininkų pedagogikos apibūdinimus, siūlo panaudoti *sąveikos* sąvoką apibrėžiant esminę pedagogikos mokslo objektą ir tikslą⁴.

1929 m. pasirodo iki šiol dažniausiai cituojamas Vabalas-Gudaičio darbas „Konstrukcinės sąveikos pedagogika“⁵, kuriame išdėstė sąveikos kategorijas turinį, vėliau jį gilino savo paskaitose. *Konstrukcinės sąveikos* terminą Vabalas-Gudaitis perėmė iš šveicarų pedagogo F. Ferjerio, taip pat labai vertino R. Liochnerio veikalą „Deskriptyvioji pedagogika“⁶, kuriame nagrinėjami pedagoginės sąveikos klausimai. Tačiau Vabalas-Gudaitis jų idėjas modifikavo ir derino prie savo pedagoginės sistemos⁷. Greičiausiai per R. Liochnerį (galbūt A. Fišerį) pasireiškė vokiečių fenomenologinės pedagogikos įtaka Vabalas-Gudaičio idėjoms. Būtent fenomenologinės pedagogikos šalininkai, remdamiesi E. Husserlio fenomenologija, griežtai skyrė pedagogikos teoriją ir praktiką. Gal todėl pirmąją Vabalas-Gudaitis įvardijo kaip *pedagogiją*, arba teorinę pedagogiką, ant-

rają – kaip *pedagogiką*, arba taikomąją pedagogiką⁸. Konstrukcinę sąveiką mokslininkas priskyrė prie empirinio – taikomojo tyrimo objekto, kuris apima visą mokytojo ir mokinių veiklą (sąveiką). Skyrė *konstrukcinę* – kuriamąją, stiprinančiąją ir *destrukcinę* – griaujamąją, silpninančiąją pedagoginę (ir socialinę) sąveiką. Čia reikia pažymėti, kad lotyniškam žodžiui „konstrukcinė“ autorius teikė kūrimo, statymo, jungimo (nuo žodžio „konstruoti“) reikšmę⁹. Todėl netiktų jį keisti, kaip neretai daroma, į žodžio formą „konstruktyvioji“ (sąveika), kadangi visam Vabalas-Gudaičio vartotam „konstrukcinės sąveikos“ konceptui suteikiama kita reikšmė ir kontekstas. Kita vertus, apžvelgus mokslininko darbus, nematyti požymių, kad jis būtų deklaravęs konstruktyvizmo filosofijos pedagogines pažiūras. Tiesiog konstruktyvizmo idėjai reikšmingi tyrimų rezultatai (J. Piaget, L. Vygotskyj, J. S. Bruner, E. Glasersfeld ir kt.) pasirodė vėliau, negu buvo rengiamas Vabalas-Gudaičio kertinis darbas. O svarbiausia, kad Vabalas-Gudaičio dėmesio centre buvo *sąveikos* kategorija. Matyti, kad jis ją daug analizavo ir nuodugniai apmąstė.

Po tokių apmąstymų mokslininkas mėgino atsisakyti sąveikos termino ir ieškojo naujo, galinčio geriau išreikšti sąveikos turinį. (Be to, ir I. Kantas vartojo šį terminą, tik siauresne prasme¹⁰.)

Todėl jis sukūrė naują – *sinergazijos* – terminą. Apie tai rašo: „<...> paėmiau iš senovės graikų kalbos daiktavardį „*ergasia*“, kuris reiškia veiksmą, darbą, statymą, gaminimą, išigijimą (vertybių); to žodžio pradžioje pridėjau graikišką prielinksni „*sin*“ (liet. su), kuris reiškia santykiavimą, jungiantį (bičiulišką) arba skiriančią bei priešišką <...>; tokiu būdu gavau naują terminą, kurio net etimologinė prasmė maždaug atitinka mano ieškomąjį terminą.“¹¹ Skyrė *natūraliąją* sinergaziją (sąveiką) – vykstančią visur ir visada, tiek gamtoje, tiek socialiniuose reiškiniuose, ir *pedagoginę* sinergaziją – tai nuolatinė abipusė sąveika tarp subrendusiųjų ir bręstančiųjų. Nurodė dešimt pastarosios sinergazijos žymių, tokių kaip psichofizinė, dinaminė, nuolatinė, abipusiška, konstrukcinė ir kt.¹² Vis dėlto kodėl netenkino Vabalo-Gudaičio

sąveikos terminas? Pirmiausia manė, kad sąveikos terminas neišreiškia sąsajų tarp daiktų, žmonių gilumo, visapusiškumo, vieningumo ir sudėtingumo. Antra, kasdienėje kalboje sąveika dažnai suprantama kaip vienkryptis veikimas, judėjimas. Apibūdindamas konstruktyvumo žymę, teigia: „Abipusiškumą sinergazijoje suprasti dažnai nesiseka. Mums daug lengviau nusakyti, kaip mus daiktai veikia, ir sunkiau, kaip mes veikiamo daiktus.“¹³ Deja, vėliau Vabalas-Gudaitis vis rečiau vartojo sinergazijos terminą, grįždavo prie įprasto sąveikos termino. Manoma, todėl, kad ji buvo sunkiai prigyjantis mokslinėje literatūroje naujadaras¹⁴. Bet būtent dėl sąveikos termino naujo turinio ieškojimo ir apmąstymų Vabalo-Gudaičio darbai siejasi su naujomis XX a. antros pusės (pereinančiomis į XXI a.) mokslo idėjomis.

SAŲEIKA KAIP SANTYKIO TARP ERDVĖ

Mokslo istorikas J. A. Krikštopaitis, koncentruotai apžvelgdamas mokslo paradigmų – kaip pasakojimų apie Pasaulį – sandarą ir kaitą, pateikia pažinimo lentelę¹⁵. Joje matyti, jog ilgoje mokslo minties istorijoje vyravo *ontologinės* pažinimo antinomijos: *atomai – tuštuma* (Demokritas), *būtis – nebūtis* (Aristotelis), *chaosas – tvarka* (I. Prigogine). XX a. įsivyravo *epistemologinės*, tiksliau – viena sudėtinė alternatyva: *žinojimas – nežinojimas / nauja – sena*, kuri buvo reiškiamą įvairiais universaliais mokslo raidos dėsniais, tokiais kaip *episteminis anarchizmas* (P. Fejerbend), *teminė analizė* (G. Holton), *mokslo revoliucija (paradigma)* (T. Kuhn).

Kitas praėjusio amžiaus mokslo minties bruožas – socialiniuose ir humanita-

riniuose moksluose susiformavusios dvi ryškios metodologinės nuostatos: *pozityvistinė-struktūralistinė*, siekianti „sudaiktinti“, arba formalizuoti, tyrimo objektus, ir *istorinė-hermeneutinė*, nukreipta objekto „personifikavimo“, jo istorinės raidos, skirtumo nuo gamtos mokslų analizės link¹⁶. Nors šios nuostatos tapatinamos su dichotomijomis – statika ir dinamika, sistemiškumas ir atsitiktinumas, – tačiau jau struktūralizmo klasikai – F. de Saussure'as, R. Jakobsonas, F. Jamesonas, C. Lévi-Straussas – numatė šių metodologinių nuostatų sąlytį, viena kitos papildymą. Vis dėlto, pirmumas buvo atiduotas struktūralistinei, sinchroninei kalbos, socialinių, antropologinių reiškinių tyrimo metodolo-

ginei nuostatai¹⁷. Nūdien *diskursas*, ypač socialiniuose ir humanitariniuose moksluose, įgauna metodologinę reikšmę (A. Poškienė, A. Valantiejus)¹⁸. *Diskursyvus pažinimas* ir *analizė* labiausiai atitinka postmodernistinio mokslo žinių raišką. Moksle susiformavo ryški pažinimo linija, nukreipta į įvairialypių savo turiniu pažinimo objektų, reiškinių, procesų *sąveikos* – sąveikaujančios *tarp* erdvės (hipererdvės) – tyrimą. *Sąveika* pasidaro vyraujančia daugelio mokslų kategorija ir tyrimų metodologija, o filosofijos, menų lygmenyje keliamas *tarp* būties – trečiojo matmens – klausimas. *Tarp* erdvėje pirmumą įgauna ne *sąveikos*, o *santykio* (susitikimo, sankirtos, sankryžos) kategorija. M. Paulikaitė-Gricienė, vertindama ir siedama Gadamerio hermeneutinio supratimo ir Heideggerio „buvimo“ sąvokos interpretacijas, konstatuoja, kad indoeuropietiškoji kalba savo prigimtimi yra daiktavardiška arba daiktiška ir ne labai pasiduoda veiksmožodinėms formoms¹⁹. O tai reikštų, kad pažinimo „subjektų“ ir „objektų“ „įtarpinimui“ artimesnis yra *santykio*, o ne *sąveikos* konceptas. Greta reikia pripažinti, kad *sąveika*

artimesnė reiškinių fizikiniam aiškinimui, tuo tarpu *santykis* daugiau susijęs su dvasine reiškinių puse ir dažniau kaip sąvoka vartojama humanitariniame diskurse. Lietuvos fenomenologų bendrijoje aktyviai permąstomas dialogo – santykio fenomenas, kuriame *tarp* kategorija užima ypač svarbią vietą (M. Gutauskas, N. Keršytė, D. Jonkus, A. Mickūnas, T. Sodeika, A. Sverdiolas). M. Gutauskas, remdamasis M Heideggerio, M. Buberio, T. Sodeikos santykio *Aš-Tu* interpretacijomis, išryškina *tarp* ontologijos erdvinę (buvimo *tarp*) ir egzistencinę (buvimo *šalia, prie*) prasmę. Išvadoje konstatuojama, kad dialoginio įvyko dėka steigiasi *Aš-Tu* pasaulis *tarp* pagrindu²⁰. Kita vertus, kai norime nusakyti, kas vyksta *tarp* erdvėje, neįmanoma išsiversti be *sąveikos* ir *santykio* kategorijų: sąveika negalima be santykio, santykis – be sąveikos. Taigi turėtume kalbėti apie *sąveikos-santykio* arba *sąveikinio santykio* konceptą, kuris lemia *tarp* erdvės kintamumą, modifikaciją, judėjimą, tapatumą ir kitus jos modalumus. Žvelgiant iš šiuolaikinio mokslo (ir ne tik) pozicijų, *nesąveikinio* santykio apskritai nėra.

SINERGETINĖ SĄVEIKA KAIP NELINIJINIO DIALOGINIO SANTYKIO STEIGTIS

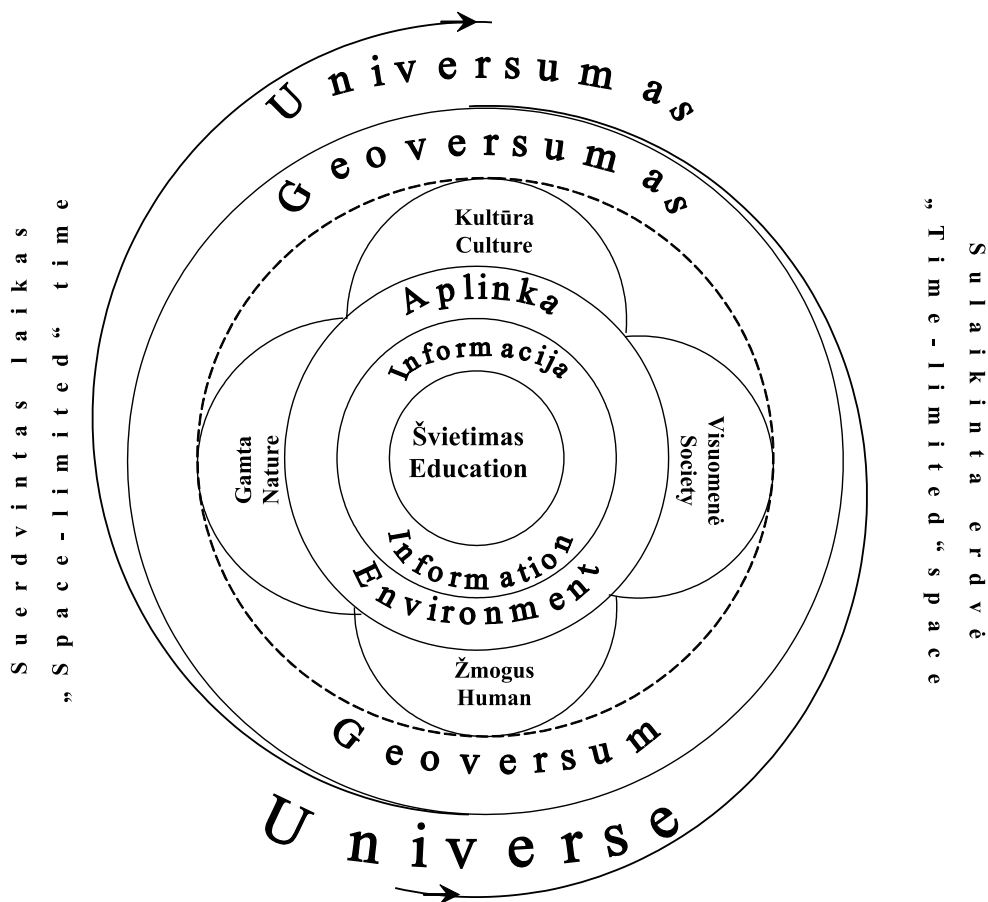
Pagaliau XX a. antroje pusėje išryškėjo konceptualūs bandymai ieškoti bendrų – fizinių (gamtos), socialinių bei humanitarinių mokslų – metodologinių nuostatų ir sąveikos erdvių. Tiesa, tokie siekiai visada buvo mokslinės minties akiratyje, tačiau tai daugiau buvo susiję su vienu mokslų (dažniausiai gamtos) metodologijų taikymu kitiems. Šios „pa-

gundos“ sunku išvengti ir šiandien, – o gal ir neįmanoma. Vėlgi gamtos mokslų srityje radosi *sinergetikos paradigma*, formuluojanti savaiminių, saviorganizujančių procesų, kurie savo esme yra tapatūs gamtos, socialiniuose ir humanitariniuose moksluose, tyrimo metodologines nuostatas²¹. Atramine mokslo sąvoka tampa *sąveikos* terminas²². Sinergetikos

pasaulėžiūrinė esmė detaliai išdėstyta S. Kanišausko monografijoje²³, E. Kniazevos ir S. Kurdiunovo darbe²⁴. Sinergetinė sąveika pasidaro vyraujančia daugelio mokslų kategorija ir tyrimų metodologija, tarp jų – ir pedagogikos²⁵. Sąveika (santykis) apskritai yra pedagogikos alfa ir omega. B. Bitinas savo ugdymo filosofijoje išskiria penkis ugdymo lygmenis: *sociatarinį, socialinį pedagoginį, institucinį, interpersonalinį ir intrapersonalinį*²⁶. Šiuos ugdymo(si) lygmenis reikėtų papildyti dar vienu – *transpersonaliu* pedagoginės sąveikos lygmeniu, kuris labiausiai atitiktų postklasikinio (postmodernaus) mokslo postulatus. Klausimas – kaip regime šias *sąveikas-santykius*, kokiomis epistemologinėmis prielaidomis remiamės apibrėždami „objekto“ ir „subjekto“ perskyrą arba jų sąsają? Reikėtų pabrėžti, kad šiuo metu moksliniuose tyrimuose, veikiami klasikinio (pozityvistinio) mokslo, dažnai jos objektą (tikslą) nukreipiame tai į vieną, tai į kitą ugdymo(si) procese sąveikaujantį elementą (daiktą) – mokytoją, mokinį, ugdymo turinį, metodus, aplinką ir kt. Jeigu kalbama apie pedagoginį procesą, vis labiau linkstama vertinti dviejų subjektų – mokytojo ir mokinio – santykius, jų integralią dermę²⁷. Jų metu pasireiškianti sąveika gali būti vienkryptė (mokytojas → mokinys), abipusė (mokytojas ↔ mokinys), sinergetinė (mokytojas ↔↔ mokinys). Pastarojoje – sinergetinėje (↔↔↔) sąveikoje – steigiasi trečias (*tarp*) dėmuo – bendras sąveikos subjektų prasmės laukas. Jau viduramžių ugdymo scholastikoje (Beko mokykla) buvo ieškoma *proto* ir *daikto* sąlyčio taško²⁸. Šiandien pasakytume – ieškota *tarp* pažinimo (santykio) mat-

mens. Žmogus (subjektas) su žmogumi ar daiktu (objektu) susitinka ne jų „namuose“, o „kelyje“, ar, anot A. Šliogerio, – „sankryžoje“²⁹. Žmogus visada stovi *prieš* ką nors, *šalia* ko nors, *su* kuo nors³⁰. Šis santykio būvis (sinerģija) yra ne materialios, o intensionalios prigimties, kuri ir lemia bet kokių sistemų (tarp jų ir edukacinių) raidą. Visų pirma, tai kultūra, etika, vertybės, vizijos³¹. Jeigu išskleistume ir kitus edukacijos procese dalyvaujančius ugdymo veiksnius (ugdymo tikslus, turinį, metodus, aplinką ir kt.), visi jie per mokytoją ir mokinį dalyvauja subjektyvizacijos procese ir yra nuolatinėje sinerģijoje³².

Remiantis A. Valantiejaus išryškintais erdviniais sociologinio pažinimo (tyrimo) lygmenų ypatumais³³, galima pamodeliuoti makro ir mikro lygmens švietimo kaip sinergetinio reiškinio specifiką. *Makro (sociokultūrinio-globalinio)* lygmens švietimo sinergetiniame modelyje grafiškai pavaizduotas ugdyme dalyvaujančių (sąveikaujančių) erdvių santykis (1 pav.). Švietimas čia pateikiamas ne kaip deterministinis (lemiantis, apsprendžiantis), o kaip geometrinis (topologinis, aktualizuojantis) sąveikaujančių hierarchizuotų erdvių centras. Pagal S. Kanišausko pateiktą M. Focault'o idėjų interpretaciją, švietimą galima laikyti „fizine jėga“ (valdžia) tuo atveju, jeigu jėgą suprasime kaip santykį, kuris egzistuoja visur ir visada sinergetinio saviorganizacijos principo pavidalu³⁴. Taigi centras gali būti įvairiose sistemos vietose. Netiesinės dinamikos požiūriu, „švietimas“ šiuo atveju atitiktų „balno“ – nuolatinės sankryžos, sueinančių ir išsiskiriančių linijų (liestinių) – padėtį. *Mikro (didak-*

1 pav. Švietimo erdvės sinergetinis modelis (Fig 1. Synergetic model of educational space)

tiniame-lokaliniame) švietimo lygmenyje ugdymas skleidžiasi per jo subjektų ($A\leftrightarrow Tu\leftrightarrow Kitas\leftrightarrow Tai$) dialogo sinergetinį santykį. *Tu* ir *Kitas* reikia suprasti atitinkamai kaip *artimą* ir *tolimą* (neutralų) „personifikuotą“ *Aš* santykį kitų subjektų atžvilgiu, o *Tai* – kaip „objektinį“ (daiktinį) *Aš* santykį (su dalyku, nagrinėjama tema, problema ir pan.). Ugdymo proceso subjektai – *Aš-Tu-Kitas-Tai* – yra dialogo erdvės liestinės taškai, kurie nuolat migruoja erdvėje ir laike bei kiekvienas jų gali būti dialoginio santykio su kitais ir pačiu

savimi atskaitos taškas. Ugdymas – tai nuolatinis jame dalyvaujančių subjektų patirčių dialogas.

Apibendrinant galima sakyti, kad *sinergetinė pedagoginė sąveika* yra ugdymo(si) erdvių ir subjektų dialoginio santykio steigties (tapsmo) vieta, kurioje kuriasi bendras prasminis edukacinis laukas. Sinergetiniu požiūriu, *ugdymas(is)* yra *atviras, lankstus, saviraidus, įtraukiantis* ugdymo(si) erdvių ir subjektų dialoginis santykis, išreiškiantis jų *visuotinę* ir *autentišką* sąlytį (refleksiją) su pasauliu, daiktais, kitu ir savimi.

PABAIGAI

Sinergijos (sinergetikos) idėja, atsiradusi XIX a. neurofiziologijoje (C. S. Sherrington), savaip išplėtotą Hakineno ir I. Prigožino, turi savo istoriją ir Lietuvos pedagoginėje mintyje, kuriai pradžia davė A. Vabalas-Gudaitis. Siekdamas išreikšti fiziologinių ir psichologinių santykių esmę nauju *sinergizijos* terminu, A. Vabalas-Gudaitis suteikė kitą atspalvį ir autentiškumą visai savo *konstrukcinės sąveikos* koncepcijai. Vėliau, jau dėl pozityvistinio mokslo įtakos, sąveikos kategorija įgavo ryškia plėtotę gamtos, socialiniuose ir humanitariniuose moksluose. Šiandien ji toliau plėtojama inter ir transdisciplininiuose tyrimuose, humanisti-

nėje pedagogikoje. Sinergetikos paradigmos požiūriu, sąveika nėra linijinis medžiagos ar informacijos perdavimas, o nuolatinis, įvairiakryptis tam tikro būvio tapsmas (steigtis). Šio proceso pagrindas yra *santykio tarp* būvis, kurio erdvėje vyksta bifurkaciniai, disipaciniai, trūkio, blyksnio ir kiti panašaus vyksmo kitimai. Žmogus, daiktai, įvykiai yra nuolatiniaime santykiyje – į(si)traukimo ir sklaidos būvyje – su kitais ir savimi, kuris ir užtikrina jų (savi)raidą. Ugdytume turėtume drąsiau atsisakyti agresyvios *poveikio*, linijinės *sąveikos* pedagogikos, o linkti prie (su/prie)buvimu – *santykio* – pedagogikos.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Jonas Vabalas-Gudaitis. *Psichologijos ir pedagogikos straipsniai*. – Vilnius: Mokslas – Lietuvos mokslo paminklai, 1983.
- ² Vincentas Žemaitis. *Sąveikos etika: J. Vabalas-Gudaitis etinės teorijos bruožai*. – Vilnius: Mintis, 1983.
- ³ Ten pat, p. 46.
- ⁴ Jonas Vabalas-Gudaitis. *Psichologijos ir pedagogikos straipsniai*, p. 102–103.
- ⁵ Jonas Vabalas-Gudaitis. *Konstrukcinės sąveikos pedagogika*. – Klaipėda, 1929.
- ⁶ Rudolf Löchner. *Deskriptiv Pädagogik*. – Reichenberg: Gtiepel, 1927.
- ⁷ Vincentas Žemaitis. *Sąveikos etika: J. Vabalas-Gudaitis etinės teorijos bruožai*, p. 21.
- ⁸ Jonas Vabalas-Gudaitis. *Psichologijos ir pedagogikos straipsniai*, p. 108.
- ⁹ Ten pat, p. 109.
- ¹⁰ Vincentas Žemaitis. *Sąveikos etika: J. Vabalas-Gudaitis etinės teorijos bruožai*, p. 21.
- ¹¹ Ten pat.
- ¹² Jonas Vabalas-Gudaitis. *Psichologijos ir pedagogikos straipsniai*, p. 118.
- ¹³ Ten pat, p. 121.
- ¹⁴ Vincentas Žemaitis. *Sąveikos etika: J. Vabalas-Gudaitis etinės teorijos bruožai*, p. 21.
- ¹⁵ Juozas Algimantas Krištopaitis. *Pasakojimų sandara: Struktūrinė tikrovė aiškinančių tekstų interpretacija*. – Vilnius: Versus aureus, 2006, p. 133.
- ¹⁶ Vida Gumauskaitė. *Struktūralizmo apmatai: sąvokos, metodas, filosofija*. – Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, 1997, p. 13.
- ¹⁷ Ten pat, p. 85–91.
- ¹⁸ Audronė Poškienė. *Diskursas. Teorijos ir praktikos gairės*. – Kaunas: Technologija, 2007; Algimantas Valantiejus. *Kritinis sociologijos diskursas*. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2004.
- ¹⁹ Milda Paulikaitė-Gricienė. *Tikrovės balso besiklausant. Patirties mąstymas H. G. Gadamerio filosofinėje hermeneutikoje. Monografija*. – Kaunas: Technologija, 2005, p. 135.
- ²⁰ Mindaugas Gutauskas. *Dialogo erdvė. Fenomenologinis požiūris*. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010, p. 210–215.
- ²¹ Hermann Haken. *Synergetics as Bridge between the Natural and Social Sciences, Evolution, Order, and Complexity*. – London and N.Y.: Routledge, p. 234–248.
- ²² Ilja Prigogine. *Tikrumo pabaiga: laikas, chaosas ir nauji gamtos dėsniai*. – Vilnius: Margi raštai, 2006, p. 134.

- ²³ Saulius Kanišauskas. *Sinergetinio pasaulėvaizdžio kontūrai (Filosofiniai ir moksliniai aspektai)*. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
- ²⁴ Elena Nikolajevna Kniazeva Sergej Pavlovich Kurdiumov. *Osnovaniija sinergetiki. Sinergetičeskaja mirovidenie*. – Moskva: Komkniga, 2005.
- ²⁵ Aušra Birgelytė. *Geografijos didaktinis projektas sinergetiniu požiūriu*. Daktaro disertacija. – Vilnius: VPU leidykla, 2006.
- ²⁶ Bronislavas Bitinas. *Ugdymo filosofija*. – Vilnius: Enciklopedija, 2000, p. 120–121.
- ²⁷ Meilė Lukšienė. 2000. *Jungtys*. – Vilnius: Alma litera, 2000, p. 332; Žibartas Jackūnas. *Lietuvos švietimo kaitos linkmės*. – Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2006, p. 87.
- ²⁸ Dalia Marija Stančienė, Juozas Žilionis. *Ankstyvoji scholastika: ugdymo filosofijos metmenys*. – Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2010, p. 115.
- ²⁹ Arvydas Šliogeris. *Transcendencijos tyla. Pamatiniai filosofijos klausimai*. – Vilnius: Pradai, 1996, p. 842–847.
- ³⁰ Tomas Sodeika. *Filosofija ir tekstas*. – Kaunas: Technologija, 2010.
- ³¹ Saulius Kanišauskas. „Postmodernistiniai“ mokslas ir filosofija: santykis ir problemos, *Filosofija ir sociologija*, 2005 (1), p. 53.
- ³² Vilija Targamadžė. *Bendrojo lavinimo mokykla: mokinių edukacinio stimuliavimo aspektas*. Monografija. – Kaunas: Technologija, 1999, p. 20.
- ³³ Algimantas Valantiejus. *Socialinė struktūra: nuo makro prie mikro modelių*. – Vilnius: Vilniaus universiteto literatūra, 2007.
- ³⁴ Saulius Kanišauskas. „Postmodernistiniai“ mokslas ir filosofija: santykis ir problemos, *Filosofija ir sociologija*, p. 55.